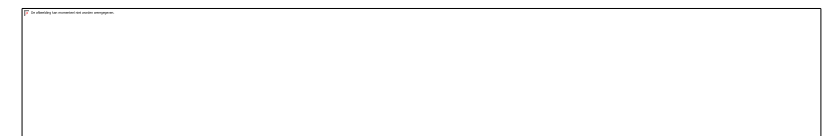

Van zelfontplooiing naar zelfdwang

**De opkomst van de prestatie maatschappij
bij Bjung-Chul Han en Carl Cederström**

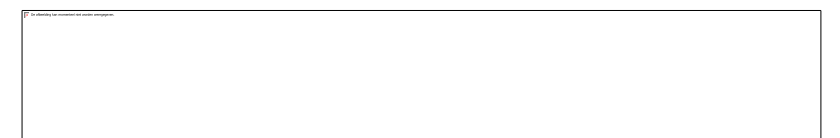
**Lezing door Jeroen Linssen
voor het Filosofisch Café Drachten
19 maart 2024**

Kernvragen van deze lezing

- Hoe is de moderne samenleving getransformeerd in een kapitalistische prestatie maatschappij waarin het individu zich heeft bevrijd van uiterlijke macht, maar zich nu onderwerpt aan zelfdwang?
- Hoe zijn de oude idealen uit de jaren '60 van de vorige eeuw, zoals autonomie, authenticiteit, innerlijke groei en zelfontplooiing, omgevormd tot slogans die de markt- en prestatie maatschappij legitimeren?

Byung-Chul Han & Carl Cederström

Het onderscheid tussen biopolitiek en psychopolitiek

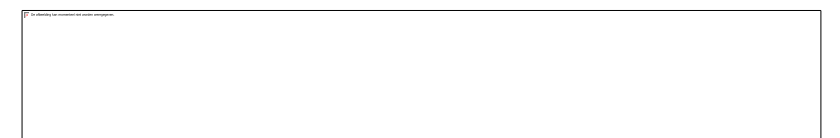
- *Biopolitiek* (ontleend aan Michel Foucault)
  - werkt door middel van sociale controle, statistieken, educatieve conditionering en programma's rondom gezondheid, en
  - is gericht op de creatie van volgzame en gehoorzame lichamen.
- *Psychopolitiek* (afkomstig van Byung-Chul Han)
  - werkt door middel van zelfoptimalisatie en zelfconditionering op basis van digitale data, en
  - is gericht op de creatie van een maximaal gezonde en efficiënte geest die *non-stop* gemotiveerd is om te presteren.

Vormen en gedaanten van zelfoptimalisering (CANI)

Het toverwoord van vandaag is *zelfoptimalisering*. Waar moeten we aan denken als het om zelfoptimalisering gaat?

- Gezond leven
- Mooi en jong uiterlijk
- *Self-exposure* op internet
- Trainingen en workshops
- *Life long learning*
- *Human capital*
- Vrije tijd is ook werk
- *Empowerment*
- Vitaminepreparaten en medicatie

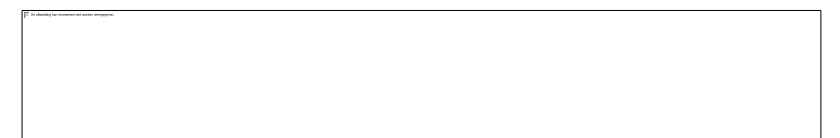
Waarom leidt zelfoptimalisering tot zelfuitbuiting?

- **Workshops ter optimalisering van het zelf**
→ hebben catastrofale gevolgen: “*healing* ontpopt zich als *killing*.”
- **Nadruk op positiviteit**
→ brengt gevoel van vrijheid, maar ook van zelfbewaking en zelfdwang: “iedereen is het panopticum van zichzelf”.
- **Emotioneel management**
→ subject haalt nog meer uit zichzelf, maar mentale instorting dreigt.
- **Kolonialisering van de vrije tijd**
→ leven komt volledig in dienst van het werk te staan.
- **Dataïsme**
→ leidt tot grotere prestatiedwang en zelfcontrole.

De uitweg: het ideotisme als praktijk van echte vrijheid

- De idioot als stoorzender.
- De idioot als degene die ruimte schept voor nieuwe praktijken van vrijheid.
- De idioot die de moed heeft om zich te verzetten tegen de neoliberale psychopolitiek.
- De idioot die weigert nog langer binnen het regime van zelfoptimalisering te functioneren.
- De idioot die ophoudt met iets of iemand te zijn.

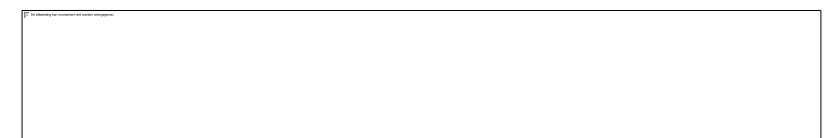
Het geluks-ideaal in de jaren '60 van vorige eeuw

- Het geluks-ideaal draaide om authenticiteit, zelfontplooiing, innerlijke potentie, alles uit jezelf halen en genieten.
- Het geluks-ideaal was bedoeld om mensen te inspireren, zodat ze hun eigen dromen zouden najagen en hun leven zouden vormgeven zoals ze dat zelf wilden.
- Autonomie en zelfontplooiing waren tevens bedoeld als protest tegen paternalisme en kapitalisme.
- John Lennon stond symbool voor het geluks-ideaal, “omdat hij authentiek, seksueel bevrijd en in creatieve zin enorm productief was”.

Het geluks-ideaal heden ten dage

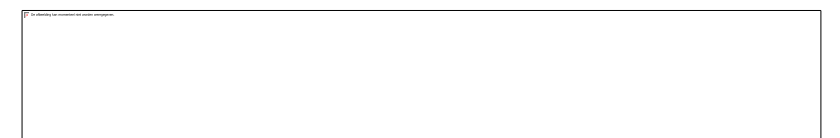
- Het geluks-ideaal draait nog steeds om authenticiteit, zelfontplooiing, innerlijke potentie, alles uit jezelf halen en genieten.
- Het geluks-ideaal is vandaag echter getransformeerd tot een middel om rijk en succesvol te worden.
- Het geluks-ideaal wordt vandaag gebruikt om “structurele ongelijkheden in het hedendaagse kapitalisme te legitimeren en te normaliseren”.
- Donald Trump staat vandaag symbool voor het geluks-ideaal, “hij is authentiek, doet wat hij wil op seksueel terrein, noemt zichzelf trots een *workaholic*”.

Aspecten van de transformatie van het geluks-ideaal

- **Het geluks-ideaal heeft een commercieel karakter gekregen**
→ men kan het zich niet veroorloven om er niet aan mee te doen.
- **Het geluks-ideaal is een individuele aangelegenheid geworden**
→ onderlinge solidariteit is ingeruild voor individueel succes.
- **Het geluks-ideaal sluit aan bij de 'maakbaarheid van het individu'**
→ "mensen spelen een actieve rol bij hun eigen uitbuiting".
- **Het geluks-ideaal wordt bij uitstek verwezenlijkt op het werk**
→ maar de prestatiedwang aldaar leidt tot *burn outs*.
- **Het geluks-ideaal heeft drugs, maar vooral medicatie nodig**
→ zonder pillen kan men de concurrentieslag niet aan.

Pleidooi voor een nieuw geluks-ideaal

“In plaats van een geluks-ideaal dat gebaseerd is op de gedachte dat we ons ware zelf moeten vinden en authentiek moeten zijn, doen we er misschien beter aan om op zoek te gaan naar een geluks-ideaal waarin we zelf wat minder belangrijk zijn en niet perse naar authenticiteit moeten streven.”

Een nieuw geluks-ideaal zou gebaseerd moeten zijn:

- op empathie (in plaats van zelfzucht)
- op inclusiviteit (in plaats van exclusiviteit)
- op medeleven met de kwetsbare (in plaats van concurrentie)
- op collectieve solidariteit (in plaats van individuele zelfverwerkelijking)

Conclusie

- **Twee bikkelharde diagnoses**

In de huidige prestatemaatschappij zijn de idealen, zoals autonomie, authenticiteit, innerlijke groei en zelfontplooiing, onderdeel geworden van een politiek van permanente zelfoptimalisering, zelfverbetering, zelfdwang en zelfuitbuiting, met als gevolg de uitputting en mentale instorting van vele individuen.

- **Twee teleurstellende, misschien wel naïeve oplossingen**

Als ontsnappingsroute pleit Han voor het idiotisme en Cederström voor een nieuw geluks-ideaal, maar wie zegt ons dat het kapitalisme niet heel gemakkelijk ook deze oplossingen, deze *way outs*, zal incorporeren, annexeren en zich eigen zal maken.

